

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ ادبیات فارسی (۱) / مولفان محسن مومن... [و دیگران].
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۳.
فروست اصلی:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ ۱۳۹۳/۷۵/۳۹
فروست فرعی:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ۳۰
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۸۵۶-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	مولفان: محسن مومن، مرتضی رزاق‌پور، محسن اسماعیلی، غلامعلی گرابی.
یادداشت:	کتابنامه .
موضوع:	ادبیات فارسی -- تاریخ و نقد
شناسه افزوده:	مومن، محسن، ۱۳۴۵ -
رده بندی کنگره:	۱۳۹۳ ت/۲ PIR۳۳۷۴
رده بندی دیویی:	۸فا۰/۹
شماره کتابشناسی ملی:	۳۵۲۳۸۱۹

تاریخ ادبیات فارسی (۱)

مؤلفان:

محسن مؤمن
مرتضی رزاق پور
محسن اسماعیلی
غلامعلی گرابی

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

تاریخ ادبیات فارسی ۱

مؤلفان: محسن مؤمن - مرتضی رزاق پور - محسن اسماعیلی - غلامعلی گرای

چاپ اول: ۱۳۹۳ ش / ۱۴۳۵ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵-۹
 - قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
 - تهران، خیابان انقلاب، بین خیابان وصال شیرازی و قدس، نبش کوچه اسکو، پلاک ۱۰۰۳. تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۸۹۲
 - مشهد، خیابان امام رضا علیه السلام، خیابان دانش شرقی، بین دانش ۱۵ و ۱۷. تلفن: ۰۵۱۱-۸۵۴۳۰۵۹
- pub.miu.ac.ir miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: محمدسعید پناهی
- معاونت تولید: تورج روحانی
- ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- آماده‌سازی: علی اکبری
- صفحه‌آرایی: محمد خسروبیگی
- ویراستاری: میرشریفی
- نمونه‌خوانی: رحمت عابدی

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت چهره‌های متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آن‌ها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی اند. «**جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية**» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«**مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ**» با قدردانی و سپاس از گروه مؤلفان کتاب تاریخ ادبیات فارسی (۱)، آقایان: دکتر محسن مؤمن (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور محلات)، دکتر مرتضی رزاق‌پور (عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد همدان)، دکتر محسن اسماعیلی و غلامعلی گرابی و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را به ذات خود، شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولوالعلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد، و هم جامعه را سمت و سویی سعادت‌مندانه بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی یا کوتاه‌فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و سربلندی

مادی و معنوی باشد، اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم‌اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی‌سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پویشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه متری «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت.

در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب^(مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر^(علیه السلام)، در صحنه حاضر شده و با تأکید بر اهمیت و فوریت این حرکت فراگیر و بی‌وقفه، همه توانمندی‌ها و اراده‌ها را جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا راهبری و رصد می‌کنند.

جامعه المصطفی^(ص) العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی^(ص) و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت^(علیهم السلام) جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی^(ص) نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی^(ص) است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر، متناسب

با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های جدید فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش رو نیز به همت گروه مؤلفان محترم، آقایان: دکتر محسن مؤمن (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور محلات)، دکتر مرتضی رزاق‌پور (عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد همدان)، دکتر محسن اسماعیلی و غلامعلی گرایبی و برای دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی، در چارچوب اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تهیه و تدوین شده است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلفان محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نماییم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نماییم.

فهرست

پیش‌گفتار ۱۷

بخش اول: زبان و ادبیات فارسی پیش از اسلام

فصل اول: دوره باستان ۲۳

زبان ایرانی باستان ۲۴

۱. سکایی ۲۴

۲. مادی ۲۵

۳. فارسی باستان ۲۶

الفبای فارسی باستان ۲۶

۴. اوستایی ۳۰

الفبای اوستایی ۳۲

سایر زبان‌ها و خط‌های دوره باستان ۳۳

ادبیات دوره باستان ۳۷

فصل دوم: دوره میانه ۴۱

زبان‌های ایرانی میانه ۴۲

۱. گروه ایرانی میانه شرقی ۴۳

۲. گروه ایرانی میانه غربی ۴۴

الف) پهلوی اشکانی ۴۴

۴۹ (ب) فارسی میانه
۴۹ یکم) کتیبه‌های شاهان و رجال ساسانی
۵۱ دوم) زبور پهلوی
۵۳ (ج) نوشته‌های زردشتیان
۵۶ (د) نوشته‌های مانوی و مانویان
۵۹ ۳. الفبا در ایران میانه
۵۹ ۴. ادبیات دوره میانه
۵۹ الف) ادبیات میانه شرقی
۶۰ ب) ادبیات میانه غربی
۶۸ زرش در میان بسته

بخش دوم: زبان و ادبیات فارسی از ظهور اسلام تا اوایل قرن پنجم

۷۷ فصل اول: اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران، از ظهور اسلام تا پایان قرن سوم
۷۷ نهضت شعوبیه
۷۸ عباسیان (۱۳۲ - ۶۵۶ ق)
۷۹ طاهریان (۲۰۵ - ۲۴۹ ق)
۸۰ صفاریان (۲۴۷ - ۲۹۳ ق)
۸۱ سامانیان (۲۶۱ - ۳۸۹ ق)
۸۲ حکومت‌های هم‌زمان سامانیان در مشرق و شمال ایران
۸۴ غزنویان
۸۵ آل زیار
۸۵ آل بویه
۸۷ فصل دوم: اوضاع دینی، علمی و ادبی ایران تا پایان قرن سوم
۸۷ اوضاع دینی
۸۸ اوضاع علمی
۹۱ فصل سوم: اوضاع ادبی ایران در سه قرن اول هجری
۹۱ ادبیات پهلوی
۹۲ لهجه‌های ایرانی تا قرن سوم

۱. سرود آتشکده کرکوی..... ۹۲
۲. شعر یزید بن مفرغ..... ۹۳
۳. شعر ابوالینبغی..... ۹۴
- پارسی دری..... ۹۴
- نظم و نثر عربی در ایران..... ۹۵
- فصل چهارم: اوضاع سیاسی و اجتماعی از قرن چهارم تا آغاز قرن پنجم..... ۹۷
- فصل پنجم: اوضاع دینی در قرن چهارم و آغاز قرن پنجم..... ۹۹
- تصوف اسلامی..... ۱۰۰
- فصل ششم: وضع علوم در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم..... ۱۰۳
- علوم شرعی..... ۱۰۳
- علوم عقلی..... ۱۰۴
- فصل هفتم: اوضاع ادبی ایران در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم..... ۱۰۷
- ویژگی های شعر فارسی در این دوره..... ۱۰۸
- انواع شعر فارسی..... ۱۰۹
- ویژگی های نثر فارسی در این دوره..... ۱۱۱

بخش سوم: شاعران فارسی گوی از آغاز تا اوایل قرن پنجم

- فصل اول: نخستین شعر و شاعر فارسی گو..... ۱۲۱
- نخستین اشعار هجایی فارسی..... ۱۲۱
- نخستین اشعار عروضی فارسی..... ۱۲۴
- فصل دوم: شاعران دوره طاهریان (۲۰۵ - ۲۵۹ ق)..... ۱۳۱
- حنظله بادغیسی (متوفای حدود ۲۲۰ ق)..... ۱۳۱
- محمود وراق هروی (متوفای ۲۲۱ ق)..... ۱۳۲
- فصل سوم: شاعران دوره صفاریان (۲۵۴ - ۲۹۰ ق)..... ۱۳۳
- محمد بن وصیف سگزی (۲۵۴ - ۲۶۵ ق)..... ۱۳۳
- بسام کورد (۲۵۴ - ۲۶۵ ق)..... ۱۳۵
- محمد بن مخلد سگزی (۲۵۴ - ۲۶۵ ق)..... ۱۳۶

- ۱۳۶..... ابوسئلیک گرگانی (۲۶۵ - ۲۸۷ ق).....
- ۱۳۷..... فیروز مشرفی (متوفای ۲۸۳ ق).....
- ۱۳۹..... فصل چهارم: شاعران دوره‌ی سامانیان (۲۶۱ - ۳۸۹ ق).....
- ۱۳۹..... ابوالحسن شهید بن حسین بلخی (متوفای ۳۲۵ ق).....
- ۱۴۳..... رودکی سمرقندی (متوفای ۳۲۹ یا ۳۳۰ ق).....
- ۱۴۷..... نقدها.....
- ۱۵۴..... ابوالمؤید بلخی (قرن چهارم هجری).....
- ۱۵۶..... ابوشکور بلخی (متوفای ۳۲۵ ق).....
- ۱۵۸..... دقیقی (مقتول حدود ۳۶۷ - ۳۷۰ ق).....
- ۱۶۲..... نقدها.....
- ۱۶۶..... مثنوی گشتاسب‌نامه.....
- ۱۶۷..... منجیک ترمذی (متوفای ۳۷۷ یا ۳۸۰ ق).....
- ۱۷۱..... منطقی رازی (متوفای ۳۷۹ یا ۳۸۰ ق).....
- ۱۷۲..... کسایی مروزی (۳۴۱ - بعد از ۳۹۱ ق).....
- ۱۷۹..... رابعه فزرداری (قرن چهارم هجری).....
- ۱۸۳..... فردوسی (۳۲۹ - ۴۱۱ یا ۴۱۶ ق).....
- ۱۸۳..... چگونگی نظم شاهنامه.....
- ۱۹۱..... مقلدان فردوسی.....
- ۱۹۲..... آثار دیگر فردوسی.....
- ۱۹۳..... خصایص شاهنامه.....
- ۱۹۶..... منابع شاهنامه.....
- ۱۹۷..... ترجمه‌های شاهنامه.....
- ۱۹۸..... رزم رستم و اشکبوس.....
- ۲۰۱..... فصل پنجم: شاعران دوره غزنویان.....
- ۲۰۱..... فرخی سیستانی (اواخر قرن چهارم - اوایل قرن پنجم).....
- ۲۰۵..... صور خیال در شعر فرخی.....
- ۲۰۶..... ویژگی‌های شعر فرخی.....

۱۵ فهرست

۲۱۰	عنصری (متوفای ۴۳۱ق)
۲۱۷	غضایری رازی (متوفای ۴۲۶ ق)
۲۲۱	عَسَجَدی (متوفای بعد از ۴۳۲ ق)
۲۲۳	منوچهری (اواخر قرن چهارم - ۴۳۲ ق)
۲۳۶	کتابنامه

پیش‌گفتار

ستایش مخصوص خداوندی است که با گشودن درهای نورانی علم و عقل، آدمی را به سوی توحید و عدالت راهنمایی کرد و پیامبرانی برانگیخت تا چون ستارگان درخشان، انسان را از تاریکی جهل بیرون کشند؛ به‌ویژه آخرین آن‌ها، حضرت ختمی مرتبت که چون باران بهاری بر زندگی عالمیان بارید و با زنده نگه‌داشتن مشعل هدایت در دستان با کفایت خاندان پاکش، دامنه پربرت رحمت خویش را گسترش بخشید.

تاریخ ادبیات‌نویسی در ایران، رسم کهنی است که نمونه‌های نخستین آن را می‌توان در تذکره‌هایی جست که از گذشته‌های دور به یادگار مانده است. این تذکره‌ها گرچه اطلاعات باارزشی در اختیار خواننده قرار می‌دهد، اما نداشتن روش علمی و منابع معتبر، نقص برجسته آن به شمار می‌رفت.

با ظهور انقلاب مشروطیت و تغییر و تحول در ارکان سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه ایرانی، تاریخ ادبیات‌نویسی نیز تغییر و تحول یافت و بر بنیادی علمی استوار شد. بی‌گمان باید محقق و دانشمند انگلیسی «ادوارد براون» را بنیان‌گذار چنین شیوه‌ای دانست. پس از وی فروزانفر، رضازاده شفق، ذبیح‌الله

صفا، یحیی آرین پور و برخی دیگر، این حرکت را در ایران ادامه دادند و بنای آن را استوارتر ساختند؛ به گونه‌ای که امروزه وسعت چنین تحقیقاتی، چشم‌انداز درخور تحسینی را برابر علاقه‌مندان تاریخ ادبیات ایران قرار می‌دهد.

کتاب تاریخ ادبیات فارسی (۱) که پیش روی خوانندگان است، به منظور آشنایی دانشجویان غیرایرانی با سیر تحولات ادبی ایران، از پیش از اسلام تا آغاز قرن پنجم تدوین شده است. زبان ساده کتاب و بیان تفصیلی مطالب، هرچند ممکن است برای فارسی‌زبانان ملال‌آور باشد، اما برای محققان غیربومی ضروری به نظر می‌رسد.

گرچه آثار ادبی بازمانده از دوران پیش از اسلام بسیار محدود است، اما از وجود ادبیاتی غنی در ایران باستان و دوره میانه حکایت می‌کند. وجود داستان‌های عاشقانه، ترانه‌هایی که با ابزار موسیقی خوانده می‌شد و آثار تعلیمی و غنایی، بیانگر ذوق سرشار مردم ایران پیش از ظهور اسلام بوده است. با ظهور دین اسلام، دوره‌ای جدید در زندگی مردم این سرزمین آغاز شد. این بار تعالیم اسلام با تمایلات ایرانی درآمیخت که از ترکیب آن، زبان و محتوای تازه‌ای در حوزه ادبیات فارسی شکل گرفت.

در روزهای نخست، شعر و ادبیات فارسی رویکرد بیرونی داشت. شاعران به طبیعت آباد پیرامون خویش، بیش از دنیای درون می‌نگریستند. آبادی و زیبایی جهان بیرون آن‌قدر جاذبه داشت که هنرمند ایرانی را از سرک کشیدن به فضای تاریک، مبهم و انتزاعی عالم درون بی‌نیاز می‌کرد. عشق، جنبه‌ای زمینی داشت و معشوق در زمین می‌زیست. بنابراین نیازی نبود تا کسی روی خود را بر آستان کبرایی او به خاک ساید. تعالیم اخلاقی، مفاهیم ساده و روشنی بود که هرکس آن را به آسانی درک می‌کرد و می‌کوشید آن را به کار

گیرد. زبان نیازی به آرایش نداشت. سادگی و زیبایی فطری، آن را به اندازه کافی مقبول طبع صاحب‌نظران می‌ساخت.

دلبستگی نسبت به گذشته تاریخی، برخی ادیبان ایرانی را برانگیخت تا هنر و استعداد خویش را برای خلق آثار حماسی به کار گیرند و با احیای تاریخ، اندیشه، اخلاق و فرهنگ گذشته، بدون انکار دین اسلام - که روحی اخلاقی داشت و بر حرمت انسان، عدالت و تقوا تأکید می‌کرد - اعتماد به نفس قوم ایرانی را به آنان بازگرداندند و آنان را وادارند تا به توانایی و لیاقت‌های نظری خویش ایمان آورند. آثار حماسی این دوره، نتیجه چنین جنبش فرهنگی و نهضتی است که در تاریخ، تحت عنوان نهضت «شعوبیه» شهرت یافت.

این کتاب کوششی است برای تبیین تحولات و ویژگی‌هایی که این دوره را از دوره‌های دیگر تاریخ ادبیات ایران متمایز می‌کند. در آغاز هر بخش، ابتدا زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، علمی و دینی هر دوره به‌طور فشرده ارائه می‌گردد تا از رهگذر آن، تحولات ادبی هر دوره به‌صورت منطقی روشن شود. نویسندگان معتقدند هر اثر ادبی، زمانی معنا می‌یابد که در چارچوب زمانی و مکانی خود خوانده شود؛ زیرا هر اثری برآمده از نیاز، جهان‌بینی و جهت‌گیری خاص روزگار خویش است. به یقین، بررسی اثر ادبی بدون لحاظ کردن محیط تاریخی و جغرافیایی آن، گرچه بی‌فایده نیست، اما خواننده را به فهم صحیحی از آن اثر نمی‌رساند. بنابراین ما در این کتاب، پس از نگاهی اجمالی به زمینه‌های پیش‌گفته، زندگی، آثار و افکار شاعران و نویسندگان برجسته را تجزیه و تحلیل می‌کنیم و سرانجام برای آشنایی خواننده با زبان، بیان و اندیشه هر شاعر یا نویسنده، نمونه‌ای از آثار آنان را ارائه می‌کنیم.

در این اثر ما اشعار و نوشته‌هایی را انتخاب کرده‌ایم که از آزمون و داوری منتقدان سربلند بیرون آمده است. در پایان نیز سؤالاتی مطرح شده است که دانشجویان به فهم دقیق‌تر مطالب و درک مقاصد مؤلفان یاری خواهد کرد.

به نظر ما مناسب‌ترین شیوه تدریس این کتاب، آن است که معلم پیش از شروع هر درس، با طرح سؤال‌های محوری، دانشجویان را به تفکر وادارد؛ سپس اندک‌اندک آنان را به پاسخ صحیح برساند. نتیجه چنین روشی آن است که دانشجو از رهگذر کشف مفاهیم جدید، هم به لذتی درخور توجه دست می‌یابد و هم موضوع مورد بحث را عمیق‌تر و پایدارتر می‌آموزد. در این شیوه، وظیفه معلم، تنها نظارت بر جست‌وجوی علمی دانشجویان است.

نکته آخر این‌که هدف اصلی آموزش تاریخ ادبیات، آشنایی با سیر تحولات ادبی و توجیه منطقی آن‌هاست. پس بیان جزئیات زندگی و آثار شاعران، گرچه دارای ارزش تعلیمی است، اما بیشتر موجب گریزان شدن دانشجویان از چنین واحد درسی می‌شود. بنابراین نباید با تأکید بر جزئیات، از مقصود اصلی غافل ماند. در واقع، دانشجو پس از گذراندن این واحد درسی باید قادر باشد منحنی تحولات ادبی هر دوره را ترسیم نماید و با تکیه بر جریان‌های سیاسی و اجتماعی، تحولات آن‌را تحلیل کند.

والسلام